

Keywords: *Theology of Maidan, religious narrative, social doctrine of the Church, evangelization*

УДК 291.16

Котлярова Т. О.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СПІВПРАЦІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ІНШИМИ СУСПІЛЬНИМИ ІНСТИТУТАМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті йдеться про основні напрями співпраці релігійних організацій з іншими суспільними інститутами в українському соціумі, аналізується динаміка розвитку цих процесів. Акцентовується увага на основних досягненнях та проблемах у сфері державно-суспільно-конфесійних відносин і визначаються перспективи подальшої взаємодії релігійних та інших суспільних інституцій у вітчизняному просторі.

Ключові слова: *державно-конфесійні відносини, релігійні організації, суспільні інститути, партнерські стосунки, пріоритетні напрями співпраці, свобода совісті та віросповідання та інші.*

За роки незалежності України релігійні організації трансформувалися у самодостатні і повноцінні суспільні інституції, які досить активно співпрацюють з іншими суспільними інститутами, розвиваючи партнерські стосунки з державою та сприяючи подальшому розвитку громадянського суспільства. Зазначені процеси проявляються у зростанні суспільної активності віруючих, утворюючи нові форми як релігійної діяльності, так і значущої суспільної роботи. Зокрема, помітними є якісні зміни в діяльності самих релігійних інституцій, що виконують важливу роль провідного чинника у зростанні суспільної моралі.

Однак, незважаючи на суттєві напрацювання та динамічний розвиток мережі релігійних інститутів, актуальним залишається визначення пріоритетних напрямів співпраці релігійних організацій з іншими суспільними інститутами в сучасній Україні та завершення процесу оптимізації інституційної мережі релігійних організацій.

Питанню взаємодії релігійних організацій з іншими суспільними інститутами в сучасній Україні в контексті державно-конфесійних відносин було присвячено низку досліджень таких науковців як: В. Бондаренко, Б. Андрусишин, В. Єленський, А. Колодний, Л. Філіпович, О. Саган, С. Здіорук, Ю. Решетніков, М. Новіченко, М. Бабій, Ю. Кальниш, О. Шуба та інші.

Метою написання даної статті є дослідження основних напрямів співпраці релігійних організацій з іншими суспільними інститутами в українському соціумі та аналіз динаміки розвитку цих процесів. А також, виокремлення основних проблем та вагомих напрацювань і трансформацій у сфері державно-суспільно-конфесійних відносин за роки незалежності України, і, відповідно, визначення перспектив подальшої взаємодії релігійних та інших суспільних інституцій у вітчизняному просторі.

В контексті тієї моделі державно-конфесійних відносин, яка склалась у період незалежності України і, відповідно, має свої національні особливості, – відбувається розширення соціальної активності релігійних організацій, визначення пріоритетної взаємодії з іншими суспільними інститутами та органами влади на усіх рівнях. Водночас, активне включення релігійних інституцій до різноманітних сфер людської життєдіяльності і надалі впливає на більш сутнісні, глибинні процеси в українському суспільстві – процеси, які

спонукають до переосмислення громадськістю значення релігії в історії українського народу та її місця у сучасному суспільстві; доцільності участі релігійних організацій у соціальних програмах та утвердження духовних цінностей; суттєві зрушення у бік об'єктивних оцінок феномену релігії, подолання ідеологічних стереотипів і штампів, усвідомлення її реального місця та стабільно високої довіри у вітчизняному соціумі [4].

Відповідно до діючого законодавства України в умовах свободи совісті та віросповідання з боку держави було окреслено поле взаємодії з релігійними організаціями та виокремлено основні напрями співпраці, серед яких варто зазначити такі:

- дотримання принципу відокремлення релігійних організацій від держави та невтручання у внутрішні справи один одного;

- подолання негативних наслідків відношення держави до релігійних інституцій у радянські часи;

- неприпустимість участі релігійних організацій у політичній діяльності, а також спроб політичних партій або лідерів використовувати релігійні організації у політичних цілях;

- удосконалення та відпрацювання правових механізмів на практиці у становленні партнерських відносин між державою і релігійними організаціями;

- сприяння у реалізації прав релігійних організацій та створення умов для їх нормального функціонування, враховуючи особливості віровчення та традицій;

- стимулювання релігійних організацій до милосердницької та добродійної діяльності;

- забезпечення рівності усіх релігійних організацій перед законом, не допустимість встановлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії або релігійної організації щодо інших;

- сприяння утвердженню взаємної поваги, терпимості та толерантності між релігійними організаціями та створення умов, що запобігають виникненню міжрелігійних чи міжконфесійних спірних, конфліктних ситуацій в Україні.

Самі ж релігійні організації серед основних можливих напрямів співпраці з іншими суспільними інститутами в нашій державі виокремили такі:

- співпраця у сфері збереження та зростання суспільної моралі;

- співпраця у сфері налагодження та дотримання міжрелігійної, міжконфесійної, міжетнічної та громадянської злагоди в українському суспільстві;

- сприяння на міжнародному рівні миротворінню, порозумінню, співробітництву між людьми, народами та державами;

- створення міжконфесійних та міжцерковних об'єднань з метою консолідації зусиль релігійних організацій заради реалізації ними масштабних соціальних проектів та інше;

- відродження, збереження та розвиток історичної та культурної спадщини народів України;

- співпраця у сфері духовного, морального, патріотичного виховання та освіти;

- співпраця у науковій сфері, включаючи спільні дослідження в гуманітарній галузі;

- співпраця у сфері культури, мистецтва та творчої діяльності;

- співпраця у сфері соціального захисту держави та охорони здоров'я населення;

- підтримка інституту сім'ї, материнства та дитинства;

- співпраця релігійних та світських засобів масової інформації;

- піклування про духовно-моральне виховання військових, працівників правоохоронних установ та силових відомств;

- робота з профілактики правопорушень, піклування про осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі;

- спільна діяльність з охорони навколишнього середовища;

- співпраця у сфері економічної діяльності на користь релігійних організацій, держави

та суспільства.

Принагідно зауважимо, що з боку релігійних організацій обов'язковою умовою при участі у державних справах є дотримання відповідності їх віровченню та покликанню, а саме: незалучення релігійних організацій до тих сфер діяльності, які унеможливаються у зв'язку з невідповідністю віровченню, канонам та іншими причинами. Для прикладу, до переліку заборонених дій в суспільному житті, коли співпраця з державою не можлива за жодних обставин, відноситься участь та підтримка громадянської війни, здійснення агресивної зовнішньої політики; політична агітація та боротьба, підтримка політичних подій, громадських та політичних лідерів; участь у розвідувальній компанії, шпіонажі та будь-якій діяльності, яка вимагає не розголошення таємниці на сповіді або приховування правди тощо.

У сучасних реаліях взаємодію держави з релігійними організаціями слід відзначити відносно високою і в той же час у багатьох аспектах дуже суперечливою, декларативною і компліментарною. Адже на практиці ми спостерігаємо, що значна кількість важливих проблем в українському суспільстві вирішуються, як правило, без участі чи погодження релігійних організацій. З боку держави нерідко відбувається ігнорування та не запобігання суттєвим перешкодам, що заважають повноцінному співробітництву релігійних об'єднань з іншими суспільними інститутами в Україні. Крім того, з входженням релігійних інституцій у різноманітні сфери суспільної діяльності, надалі поглиблюється проблема з їх правовим забезпеченням та захистом інтересів відповідно до чинного законодавства.

Серед проблемних моментів у налагодженні співпраці державних органів влади з релігійними об'єднаннями слід виокремити взаємні побоювання та недовір'я, що суттєво гальмують природні процеси їх взаємодії та унеможливають рівноправні партнерські стосунки, які б слугували на користь українському суспільству.

Проте, слід відзначити й позитивні кроки у партнерських стосунках між державою та релігійними організаціями, що сприяли налагодженню взаємовідносин останніх з різними рівнями влади в Україні. Зокрема, важливою справою є продовження співпраці із законодавчою владою для правового удосконалення на державному та місцевому рівнях тих положень, що стосуються як життя самих релігійних організацій, так і сфер державно-конфесійних відносин. З цією метою продовжують встановлюватись контакти з центральними та місцевими органами виконавчої влади, які займаються вирішенням нагальних питань релігійних інституцій, а також забезпечують нагляд щодо дотримання ними законодавства. Однак і у цій царині релігійні організації намагаються якомога чітко відмежовувати власні та державні справи, особливо у сфері державного управління та представництва в органах влади. Так наприклад, Церква забороняє духовенству брати участь в справах управління державою, посилаючись при цьому на 81 Апостольське правило: "Ми сказали, що не личить єпископові чи пресвітерові вдаватися в народні управління, а невідступно бути при справах церковних. Або нехай прийде до переконання, що цього не можна робити, або нехай буде відлучений, бо за заповіддю Господньою ніхто не може служити двом господарям" [7; Мт. 6:24].

Щодо позитивної динаміки у цьому напрямку, варто виокремити співпрацю представників релігійних організацій у форматі громадських рад при центральних органах виконавчої влади. Так наприклад, свою роботу активно проводить Громадська рада з питань співпраці з церквами та релігійними організаціями при Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту України, до складу якої входять як фахівці з Міністерства, так і представники різних конфесій, делеговані зацікавленими членами Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій [9]. Зокрема, відбуваються позитивні зрушення у формуванні спільних напрацювань в галузі освіти та науки. Особливим чином це стосується сприяння запровадженню викладання предметів духовно-морального спрямування у загальноосвітніх

зкладах різного рівня; опрацювання державного стандарту з богослов'я за конфесійною ознакою; сприяння релігійним навчальним закладам в удосконаленні системи духовної освіти з обов'язковим збереженням власних традицій та можливості інтеграції у європейський освітній простір; допомога у розробці державних вимог щодо порядку ліцензування та акредитації вищих релігійних навчальних закладів з подальшим включенням їх до єдиної державної системи освіти. Проте, проблемними у цій сфері залишаються не вирішені питання щодо внесення змін і доповнень в чинне законодавство України у сфері освіти про надання можливостей для створення і діяльності загальноосвітніх навчальних закладів конфесійного підпорядкування; допомоги в організації підготовки викладання курсів навчальних дисциплін, видавництві підручників, навчальних посібників для духовних навчальних закладів; надання релігійним навчальним закладам прав та можливостей на рівні з державними і недержавними навчальними закладами подібного типу у сфері соціального захисту учнів, студентів та викладачів, фінансово-господарського та матеріально-технічного забезпечення тощо.

Оскільки у сучасному суспільстві соціальний захист людини займає особливе місце, він пов'язаний з такими важливими моментами як державна необхідність у професійній діяльності при захисті нужденних і суспільна потреба в благодійницькій допомозі. У зв'язку з цим надзвичайно важливою і вкрай потрібною для українського суспільства є така соціально-значуща діяльність релігійних організацій як благодійництво, милосердництво та різні форми добродійної роботи. Ця робота в першу чергу пов'язана з гуманітарною допомогою; створенням медичних центрів та підтримкою функціонування державних медичних установ, хоспісною допомогою; піклуванням про малозабезпечені родини, немічних та хворих людей; оздоровлення дітей у літніх таборах, що належать релігійним організаціям тощо. Між іншим благодійницька діяльність має глибоке історичне коріння, оскільки практичні навички такої діяльності виховувались у давнину. Благодійництво було не стільки допоміжним засобом суспільного благоустрою, скільки необхідною умовою морального особистого здоров'я людини. Зі світового досвіду відомо, що на першому етапі благодійницькі справи приймали на себе головним чином релігійні організації. Питання про допомогу бідним і непрацездатним входило до законодавства усіх концесій з глибокої давнини – воно входило до Мойсеєвого права, Талмуду і Корану, а також розглядалось християнством [5, с.11]. Звісно благодійництво не зупиняло голоду і не припиняло нещастя, однак покращувало духовно-моральний клімат в суспільстві.

Тому на зміну розрізненим, недостатньо скоординованим діям держави, бізнесу, суспільства і благодійницьких релігійних утворень повинна прийти комплексна і цілеспрямована система заходів щодо їх взаємодії. В процесі розвитку соціальної сфери, в якості надзвичайно важливого фактору повинна бути включена чітко сформульована, зрозуміла суспільству концепція розвитку благодійництва та добродійності з боку релігійних організацій. Відповідно ця програма повинна бути запланована як довгострокова. Головною її метою варто визначити орієнтацію на входження благодійницької діяльності релігійних організацій у соціальну політику суспільства та держави. Механізми реалізації такої концепції повинні передбачати засоби щодо залучення коштів, розвитку інфраструктури, експертну та інформаційну підтримку благодійницьких проєктів, засоби підвищення професіоналізму благодійницьких структур при релігійних інституціях і т.п. Таким чином, держава повинна виконувати роль центру, що консолідує зусилля усіх учасників становлення та розвитку благодійництва в українському суспільстві. Крім того, останнім часом спостерігається створення міжконфесійних благодійницьких об'єднань, а тому варто звернути увагу на поєднання можливостей представників різних конфесій, спрямованих на реалізацію досить важливих соціальних проєктів.

Внаслідок прийняття Верховною Радою України 19 квітня 2011 р. Закону України “Про волонтерську діяльність” законодавчо оформлено діяльність волонтерських організацій, які використовують допомогу іноземних волонтерів при здійсненні соціальної роботи релігійними організаціями. У зв’язку з цим релігійні організації в Україні активно продовжують і розвивають співпрацю із закордонними доброчинними організаціями. Зокрема, міжнародний фонд “Карітас” РКЦ та УГКЦ має розгалужену мережу практично у всіх регіонах країни. Головною метою фонду виступає діяльність, спрямована на надання гуманітарної, соціальної та фінансової допомоги, доброчинних послуг особам, які їх потребують без огляду на їхню конфесійну приналежність. Також протестантськими релігійними організаціями підтримується робота мережі закладів охорони здоров’я. Працюють пункти безкоштовного харчування, осередки соціальної (гуманітарної) допомоги; розширюється мережа оздоровчих таборів. [3, с. 169]. До співпраці у даному напрямку активно долучається Церква адвентистів сьомого дня і, зокрема, міжнародна організація “Адвентистське агентство допомоги та розвитку” (ADRA), що здійснює низку програм, орієнтованих на пропаганду здорового способу життя. Досить масштабно такі заходи проводяться організаціями Всеукраїнського Союзу об’єднань євангельських християн-баптистів (наприклад, “Центр християнського співробітництва”, “Слов’янське євангельське товариство”) Всеукраїнським культурно-просвітницьким центром “Нове життя” та інші. У розв’язанні існуючих соціальних проблем релігійні організації тісно співпрацюють з державними органами у справах сім’ї та молоді, управліннями соціального захисту населення та службами у справах неповнолітніх, знаходячи відповідну підтримку.

Крім того, активно здійснює свою роботу Громадська рада при Міністерстві охорони здоров’я України з питань співпраці з Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій. Особливим чином слід відзначити відпрацювання питань з пропаганди здорового способу життя; зменшення практики абортів; профілактики та поширення інфекції ВІЛ/СНІДу, туберкульозу та інших хвороб; вдосконалення процесу вакцинації населення в Україні; обговорення проекту “Етичного кодексу лікаря” тощо. При релігійних організаціях створені відділи, які займаються місіонерством серед медичних працівників, поширенням пастирської опіки хворих, відродженням духовної традиції медичної школи, збереженням духовного та фізичного здоров’я нації, впровадженням та реалізацією наукових, благодійних та соціальних програм у сфері охорони здоров’я.

Також з метою налагодження тісної співпраці Міністерства оборони з релігійними організаціями для задоволення релігійних потреб військовослужбовців та духовного, морально-етичного, військово-патріотичного виховання особового складу Збройних Сил України було створено Раду у справах душпастирської опіки. Результатом її роботи стало розроблення Концепції душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України, а також здійснення практичних заходів, спрямованих на поетапне впровадження ефективної системи душпастирської опіки та створення інституту військового духовенства (капеланства); створення здорового психологічного клімату у військових колективах, родинях військовослужбовців; належне формування багатого внутрішнього світу захисника Вітчизни та створення позитивної мотивації до військової служби тощо [8].

Ще одним важливим кроком у співпраці релігійних організацій з державними інституціями було підписання Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі Меморандум про співробітництво з Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій, в рамках реалізації якого утворено спільну Науково-консультативну раду з питань релігії та національностей задля опрацювання проблемних питань, пов’язаних з необхідністю аналізу публікацій та інших матеріалів на предмет розпалювання релігійної чи національної ворожнечі, образи релігійних почуттів віруючих тощо [8].

Варто відзначити суттєві напрацювання між релігійними організаціями та засобами масової інформації в українському медійному просторі. Зокрема, виникнення міжконфесійних та громадських об'єднань і асоціацій, що спрямовують багато зусиль на формування здорової інформаційної дійсності в Україні; сприяють затвердженню етики та моралі у суспільстві через засоби масової інформації. Як приклад, наведемо створену у 2004 році Асоціацію “Новомедіа” – всеукраїнська громадська журналістська організація, що об'єднує журналістів та інших творчих працівників засобів масової інформації, які є християнами різних конфесій [6]. Таким чином, це об'єднання людей, основане на духовній єдності та професійних інтересах. Члени Асоціації працюють як у світських, так і в релігійних засобах масової інформації. Крім того, Асоціація виконує функції сполучної ланки між релігійними організаціями та ЗМІ, щоб допомагати їм налагоджувати діалог та усувати конфронтацію. Серед важливих завдань “Новомедіа” – здійснення моніторингу інформаційного простору, а також підвищення професійного рівня у висвітленні релігійної тематики в секулярних медіа. Для цього Асоціація здійснює інтенсивний діалог зі світськими ЗМІ, а також профільними державними відомствами [6].

Не можливо оминати питання співпраці релігійних організацій з політичними організаціями, зокрема, зв'язок між політичними силами і окремими релігійними інституціями, які у наслідок їхньої спільної активності, підтримували один одного особливо під час виборчих процесів в Україні. Хоча визначеною є позиція держави щодо неприпустимості участі релігійних організацій у політичній діяльності та використання політичними рухами релігії у власних цілях – на практиці ми спостерігаємо значні порушення. Звісно по різному в період незалежності нашої держави склались релігійно-політичні стосунки. Особливо відчутними вони були на місцевих і регіональних рівнях, коли політики співпрацювали з чітко визначеною конфесійною більшістю. А інколи релігійні організації у своїй політичній активності переходили межі дозволеного і порушували чинне законодавство. В результаті такі прецеденти дискредитували релігійну організацію та наносили відчутні збитки її авторитетові. В цілому ж, на думку дослідника у сфері державно-конфесійних відносин В. Бондаренка: “...підтримка релігійними організаціями тих чи інших політиків чи політичних сил, носила більш коректний характер, аніж активність політиків у релігійному питанні” [1, с. 178]. Відтак, серед основних проблем у відносинах між релігією та політикою в Україні залишається відсутність чіткої правової бази у питанні участі релігійних організацій в політичному процесі і, як наслідок, загроза зростання конфліктогенності релігійного середовища в майбутньому.

Таким чином, можна стверджувати, що динаміка розвитку співпраці релігійних організацій з іншими суспільними інститутами у різноманітних сферах людської діяльності є позитивною, хоча й не позбавлена певних проблем і потребує подальшої оптимізації мережі релігійних інститутів в Україні. Також, у перспективі є очікування результатів якісного зростання релігійних інституцій з пропозиціями нових форм діяльності у тих сферах соціального буття, які потребують духовної опіки та підтримки.

З боку державних органів центральної та виконавчої влади напевно мають бути усунені певні перестороги та недовір'я по відношенню до діяльності релігійних організацій у важливих для суспільства сферах. Також слід відзначити основні орієнтири співпраці державних установ з релігійними організаціями, коли з одного боку вони перетинаються у певній сфері суспільної діяльності, а з іншого – діяльність цих інституцій відбувається виключно в рамках власних компетенцій з виконанням безпосередніх інституціональних функцій і не замінюючи одна одну. Тут держава та релігійні організації взаємодіють один з одним, надаючи взаємодопомогу та партнерську підтримку. Крім того, держава може відігравати посередницьку роль у вирішенні проблемних питань міжрелігійного та

міжконфесійного характеру, відпрацюванні законодавчої бази щодо налагодження співпраці між релігійними організаціями та іншими суспільними інститутами в Україні.

І на сам кінець варто пам'ятати, що існуюча нині та запропонована у перспективі співпраця релігійних організацій з іншими суспільними інститутами в сучасній Україні являє собою сферу спільного інтересу, робота в якій спрямована на створення та примноження спільного блага.

Література:

1. Андрусишин Б. І. Державно-церковні відносини: історія, сучасний стан та перспективи розвитку : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Б. І. Андрусишин, В. Д. Бондаренко. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – 282 с.
2. Бабій М. Ю. Міжконфесійні відносини в Україні: проблеми нормалізації й оптимізації / М. Ю. Бабій // Актуальні питання міжконфесійних взаємовідносин в Україні : зб. наук. матеріалів / заг. ред. В. П. Андрущенко та ін.]. – К. : “Знання”, 2005. – 174 с.
3. Кальниш Ю. Соціальна і гуманітарна роль церкви в українському суспільстві / Ю. Кальниш // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. – 2000. – № 1. – С. 166–175.
4. Концепція державно-конфесійних відносин в Україні. 31 липня 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : scnm.gov/control/uk/publish/article?art_id=129975&cat_id=47893
5. Кочетов А. И. Благотворительность и социальная защита: историческая преемственность / А. И. Кочетов // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 8-13.
6. Кузьменко Ю. Приоритет для нас – установление доверия между обществом и церковью / Юрий Кузьменко: 01 січня 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.novomedia.ua>
7. Правила святих апостолів. [Електронний ресурс] / прот. Сергій Цьома. – Режим доступу : <http://www.apologet.kiev.ua/rks-usermenu-35/36--/177-ss.html>
8. Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні. 5 квітня 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/279632>
9. Про створення при Міністерстві освіти і науки України громадської ради з питань співпраці з Церквами та релігійними організаціями [Електронний ресурс] / Наказ МОН № 941 від 20.10.2008 року. – Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/other/1857/>.

Котлярова Т. А. Основные направления сотрудничества религиозных организаций с другими общественными институтами в современной Украине.

В статье идет речь об основных направлениях сотрудничества религиозных организаций с другими общественными институтами в украинском социуме, анализируется динамика развития этих процессов. Акцентируется внимание на основных достижениях и проблемах в сфере государственно-общественно-конфессиональных отношений и определяются перспективы дальнейшего взаимодействия религиозных и других общественных институтов в отечественном пространстве.

Ключевые слова: *государственно-конфессиональные отношения, религиозные организации, общественные институты, партнерские отношения, приоритетные направления сотрудничества, свобода совести и вероисповедания и другие.*

Kotlyarova T. A. The main directions of cooperation between religious organizations and other social institutions in modern Ukraine.

In the article deals with the main directions of cooperation between religious organizations and other social institutions in the Ukrainian society, analyzes the dynamics of these processes. Focuses on the main achievements and challenges in the field of state-social-religious relations and determine the prospects of further cooperation of religious and other social institutions in the domestic space.

Keywords: *church-state relations, religious organizations, social institutions, partnerships, priority areas of cooperation, freedom of conscience and religion, etc.*